

Sygn. akt V CSK 7/10

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 lipca 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa W.(...) w N. (C.)

przeciwko T. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 14 lipca 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 29 września 2009 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd pierwszej instancji uwzględnił w całości żądanie powoda zasądzenia od pozwanego kwoty 2.000.000 zł tytułem zwrotu zadatku w podwójnej wysokości w wyniku

odstąpienia powoda od umowy przedwstępnej, zawartej dnia 20 czerwca 2007 r. pomiędzy nieuczestniczącym w sporze J. K. a pozwanym.

Powód wstąpił do tej umowy w miejsce J. K. w wyniku zawarcia między nim a powodem umowy z dnia 7 lipca 2002 r. w przedmiocie zbycia praw i obowiązków z umowy przedwstępnej, ustalił Sąd I instancji. W ocenie tego Sądu powód mógł na podstawie art. 394 k.c. odstąpić od umowy przedwstępnej i domagać się zwrotu zadatku w podwójnej wysokości.

Apelację pozwanego uwzględnił Sąd drugiej instancji, który wyrokiem reformatoryjnym oddalił powództwo, aprobując ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i przyjmując je za podstawę swego orzeczenia. Dodatkowo ustalił, że na rozprawie w dniu 18 grudnia 2008 r. pełnomocnik powoda złożył na piśmie oświadczenie o odstąpieniu od umowy przedwstępnej, a na rozprawie 10 lutego 2009 r. po raz pierwszy przedstawił Sądowi i pozwanemu dokumenty zawierające potwierdzenie pełnomocnictwa udzielonego p. W. H. przez p. J. K. potwierdzone uchwałą zarządu spółki z 31 grudnia 2008 r., stwierdzające, że powodowa spółka kupi wszystkie uprawnienia i zobowiązania oraz roszczenia i długi wynikające ze spornej umowy przedwstępnej.

W ocenie Sądu odwoławczego, materiał sprawy nie pozostawia wątpliwości, że do czasu złożenia przez powoda oświadczenia z dnia 16 grudnia 2008 r. o odstąpieniu od umowy przedwstępnej powód nie wykazał skutecznego wejścia w prawa i obowiązki pierwotnego kontrahenta pozwanego, tj. p. J. K., a nawet nie mógłby tego wykazać, bowiem czynności p. W. H. zostały przez powoda potwierdzone dopiero z datą 31 grudnia 2008 r. Sąd Apelacyjny stwierdził, że chociaż pełnomocnictwo udzielone p. J. K. z dnia 21 maja 2008 r. do działania w imieniu powoda nie budzi zastrzeżeń, to jednak jego zakres nie obejmował upoważnienia do udzielenia dalszego pełnomocnictwa, co jednoznacznie wynikało z oświadczenia dyrektorów powodowej spółki z dnia 31 grudnia 2008 r.

W ocenie Sądu odwoławczego, skoro powód nie wykazał swojej legitymacji, a w szczególności skuteczności umowy cesji z dnia 7 lipca 2008 r. zawartej przez J. K. z nieumocowanym pełnomocnikiem powoda p. W. H., to do czasu wykazania tej legitymacji powód nie mógł skutecznie domagać się od pozwanego zawarcia umowy przyrzeczonej, a pozwany nie miał obowiązku jej zawarcia. Wobec braku podstaw do przyjęcia, że pozwany bezzasadnie uchylał się od zawarcia z powodem umowy przyrzeczonej, to powód nie mógł domagać się zwrotu zadatku w podwójnej wysokości.

Strona powodowa zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, opierając skargę kasacyjną na obu podstawach.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej strona skarżąca zarzuciła naruszenie:

- art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 103 § 1 k.c. i w zw. z art. 60 k.c. poprzez ich niezastosowanie do oświadczeń woli powoda zawartych w piśmie z dnia 14.07.2008 r. i w piśmie z dnia 22.08.2008 r., podczas gdy powód, reprezentowany przez uprawnionego pełnomocnika, potwierdził skuteczność umowy cesji już pismem z dnia 14.07.2008 r., a także pismem z dnia 22.08.2008 r.;
- art. 65 § 2 k.c. w zw. z § 5 ust. 6 umowy przedwstępnej w zw. z art. 390 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię w szczególności pojęcia „uchylenia się od zawarcia umowy przyrzeczonej” w wyniku przyjęcia, że nawet okoliczność nie objęta świadomością strony odmawiającej zawarcia umowy z innej wyłącznie przyczyny może stanowić podstawę uchylenia się od zawarcia tejże umowy;
- art. 394 § 3 k.c. przez jego niezastosowanie wyrażające się brakiem orzeczenia o obowiązku zwrotu powodowi kwoty 1.000.000 zł uiszczonej tytułem zadatku, pomimo że z ustalonego stanu faktycznego nie wynika, iż niewykonanie umowy przedwstępnej nastąpiło na skutek okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi wyłącznie powód.

Skarżący nadto zarzucił naruszenie art. 1143 § 1 zd. 1 k.p.c. mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy poprzez zaniechanie ustalenia i zastosowania prawa Republiki C. w zakresie odnoszącym się od pełnomocnictwa ogólnego udzielonego przez powoda J. K., umocowania go do udzielenia dalszego pełnomocnictwa oraz ewentualnych skutków braku takiego umocowania dla ważności pełnomocnictwa udzielonego imieniem powoda przez J. K. na rzecz W. H.

Strona powodowa wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i o orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji pozwanego, ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku i o zasądzenie na rzecz powoda kwoty 1.000.000 zł.

Strona pozwana w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie tej skargi i o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, kwestionując zasadność zgłoszonych w niej kolejno zarzutów.

Uzupełnienie odpowiedzi pozwanego na skargę kasacyjną powoda pozwany - będący radcą prawnym – zamieścił w osobiście sporządzonym piśmie procesowym z dnia 30 grudnia 2009 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona wyłącznie z powodu trafności zarzutu naruszenia art. 1143 § 1 zd. pierwsze k.p.c, którego naruszenie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Przepis ten stanowi, że sąd z urzędu ustala i stosuje właściwe prawo obce, a więc w obu tych aspektach jest obciążony obowiązkiem ustawowym, bez względu na stopień aktywności stron w tym zakresie. Możliwe sposoby realizacji przez Sąd tego obowiązku określają dalsze przepisy zawarte w art. 1143 k.p.c.

Tymczasem Sąd odwoławczy nie ustalił i nie zastosował do pełnomocnictwa ogólnego właściwego prawa obcego, tj. prawa Republiki C., pomimo, że z treści pkt 3 tego pełnomocnictwa ogólnego, udzielonego w dniu 21 maja 2008 r. przez powódkę p. J. K., jednoznacznie wynika, że niniejsze pełnomocnictwo podlega oraz będzie interpretowane zgodnie z prawem Republiki C., a mocodawca zobowiązuje się potwierdzać wszelkie działania pełnomocnika, które będzie on podejmował zgodnie z prawem lub w ramach niniejszego pełnomocnictwa. W tej sytuacji Sąd Apelacyjny, nie wykonując z urzędu ustawowego obowiązku ustalenia i zastosowania właściwego prawa obcego, z naruszeniem art. 1143 § 1 zd. 1 k.p.c. stwierdził zarazem stanowczo, że pełnomocnictwo to nie budzi zastrzeżeń, a jego zakres nie obejmował upoważnienia do udzielenia dalszego pełnomocnictwa.

Tymczasem Sąd odwoławczy może wprawdzie dojść do przekonania, że również w świetle prawa zagranicznego rozstrzygnięcie powinno być takie samo jak w przypadku zastosowania prawa polskiego, nie ma to jednak żadnego przełożenia na obowiązek którejkolwiek ze stron udowodnienia wniosku przeciwnego. Można dodać, że strona nie ma też obowiązku udowodnienia jaka jest treść obcego prawa. W sensie logicznym tekst i treść tego prawa niewątpliwie mogą być określone mianem „fakt”. Nie jest to jednak element stanu faktycznego zdarzenia podlegającego ocenie prawnej lecz element samej tej prawnej oceny, jako funkcji stosowania prawa. Obowiązkiem sądu, a nie strony, jest więc przedsięwzięcie wszystkich czynności, w tym - uzyskanie dostępu do tekstu oraz przyjętej interpretacji prawa zagranicznego, umożliwiających należyte zorientowanie się w stanie normatywnym stanowiącym podstawę orzekania (art. 1143 k.p.c.). Aktywność stron w tym zakresie może być oczywiście pomocna, ale jej braku nie można negatywnie sankcjonować (wyrok SN z dnia 9 maja 2007 r., II CSK 60/07, OSNC 2008/2/53).

Zarówno w piśmiennictwie jak i w judykaturze podkreślono także, że zebranie informacji o treści właściwego prawa obcego jest obowiązkiem Sądu, a strona może być

w tym zakresie jedynie pomocna i nie mogą wynikać dla niej żadne ujemne skutki procesowe z faktu, że nie zdołała ona przedstawić w tym zakresie stosownych informacji (wyrok SN z dnia 11 sierpnia 2004 r., II CSK 489/03, niepubl.). Sąd II instancji nie był zatem zwolniony z obowiązku wynikającego z naruszonego przepisu art. 1143 § 1 zd. 1 k.p.c. w wyniku zbadania oświadczenia z dnia 31 grudnia 2008 r. podpisanego przez dyrektorów powodowej spółki, na które to oświadczenie powołał się w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku jako na argument przesądzający o wyrażonej przez ten Sąd ocenie prawnej w przedmiocie poprawności i zakresu przedmiotowego pełnomocnictwa z dnia 21 maja 2008 r. Tymczasem treść tego oświadczenia powódki nie może mieć rozstrzygającego znaczenia dla oceny prawnej udzielonego pełnomocnictwa ogólnego, bez uprzedniego zbadania właściwego prawa obcego regulującego tę instytucję. Nie można bowiem wykluczać tego, że właściwe prawo obce wyłącza lub ogranicza dopuszczalność udzielenia dalszego pełnomocnictwa przez pełnomocnika legitymującego się pełnomocnictwem ogólnym, a nadto że normy właściwego w tym zakresie prawa obcego mają imperatywny charakter. Ponadto oświadczenie dyrektorów powodowej spółki z dnia 31 grudnia 2008 r. zawiera wewnętrzną sprzeczność, ponieważ stwierdza się w nim, że posiadający uprawnienia pełnomocnictwa ogólnego z dnia 21 maja 2008 r. „...bez prawa do oddelegowania uprawnień powyższego pełnomocnictwa...”, a w dalszej części tego oświadczenia podmioty składające je potwierdzają dalsze pełnomocnictwo udzielone przez Pana J. K. Panu W. H. i akceptują treść w nim zawartą.

Tymczasem ocena prawidłowości i zakresu pełnomocnictwa ogólnego z dnia 21 maja 2008 r. musi być dokonana na podstawie właściwego prawa obcego, a nie na podstawie oświadczenia dyrektorów zarządzających powodowej spółki. Dotyczy to w szczególności dopuszczalności i zakresu udzielenia na jego podstawie dalszego pełnomocnictwa z dnia 7 lipca 2008 r. do działania w imieniu powodowej Spółki przez Pana W. H., a w szczególności skuteczności reprezentowania jej w umowie zbycia praw i obowiązków z dnia 7 lipca 2008 r. zawartej z Panem J. K. Okoliczność ta jest istotna dla oceny skuteczności nabycia przez powodową Spółkę, wynikającego z przedwstępnej umowy sprzedaży udziałów, m.in. uprawnienia do żądania zwrotu zadatku w podwójnej wysokości.

Z powyższych powodów naruszenie art. 1143 § 1 zd. pierwsze k.p.c. mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, co przesądziło o wystąpieniu uzasadnionej drugiej podstawy kasacyjnej i skutkowało uchyleniem zaskarżonego wyroku.

Nietrafne okazały się natomiast zarzuty sformułowane w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej.

Zarzuty naruszenia art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 103 § 1 k.c. i w zw. z art. 60 k.c. przez ich niezastosowanie odniósł skarżący do ich niezastosowania do oświadczeń woli powoda zawartych w dwóch pismach: z dnia 14 lipca 2008 r. i z dnia 22 sierpnia 2008 r. Tymczasem treść obu tych pism nie była przedmiotem oceny Sądów obu instancji, o czym świadczy zarówno treść uzasadnienia zaskarżonego wyroku, jak też wyroku Sądu pierwszej instancji. W tej sytuacji uznać należało, że zarzuty naruszenia prawa materialnego uzasadnia się próbą kreacji nowych elementów stanu faktycznego, co nie mogło odnieść zamierzonego przez skarżącego skutku.

Ponadto przepis art. 103 § 1 k.c. nie mógł być stosowany zarówno do oceny pełnomocnictwa ogólnego udzielonego Panu J. Z. K., z przyczyn wskazanych przy ocenie zarzutu naruszenia prawa procesowego, jak również do oceny skuteczności działań Pana W. H., ponieważ wystąpienie przesłanki z art. 103 § 1 k.c. w postaci działania tego ostatniego jako pełnomocnika zawierającego umowę bez umocowania zależy od uprzedniej oceny zakresu pełnomocnictwa ogólnego udzielonego Panu J. K. i z kolei skuteczności udzielenia przez niego dalszego pełnomocnictwa.

Odwołanie się przez stronę skarżącą w uzasadnieniu omawianych zarzutów do oświadczenia woli powodowej spółki z dnia 31 grudnia 2008 r. jest bezzasadne również z tego względu, że oświadczenie to zawiera potwierdzenie i akceptację treści dalszego pełnomocnictwa udzielonego p. W. H., a nie potwierdzenie ważności umowy zawartej z jego udziałem, czego wymaga art. 103 § 1 k.p.c.

Chybione okazały się również zarzuty naruszenia art. 65 § 2 k.c. i art. 390 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię, zwłaszcza pojęcia „uchylania się od zawarcia umowy przyrzeczonej”. Pojęcie to jest materialnoprawną przesłanką żądania naprawienia szkody na podstawie art. 390 § 1 k.c., który to przepis nie ma zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ powódka nie dochodzi roszczenia odszkodowawczego, lecz dochodzi zapłaty kwoty odpowiadającej dwukrotnej wysokości zadatku, a więc roszczenia określonego w art. 394 § 1 k.c. I chociaż niewykonanie umowy w rozumieniu art. 394 § 1 k.c. może być także następstwem uchylenia się od zawarcia umowy przyrzeczonej w rozumieniu art. 390 § 1 k.c. (por. wyrok SN z dnia 30 maja 2006 r., IV CSK 66/06, niepubl.), to jest to jednak problem wykładni przesłanki uzasadniającej zastosowanie art. 394 § 1 k.c., będącego podstawą prawną żądania powódki, którego błędnej wykładni nie zarzucono jednak w skardze kasacyjnej.

Zarzut niezastosowania art. 394 § 3 k.c. okazał się nietrafny dlatego, że pierwszą przesłanką jego zastosowania jest rozwiązanie umowy przewidującej zapłatę zadatku, a nie odstąpienie od niej przez jedną ze stron, który to sposób ustania stosunku obligacyjnego przewidziano w art. 394 § 1 k.c. W będącym podstawą rozstrzygnięcia stanie faktycznym sprawy brak jest ustalenia, iż doszło do rozwiązania umowy przewidującej obowiązek zapłaty zadatku, a zatem brak było podstaw do zastosowania art. 394 § 3 zdanie pierwsze k.c. Natomiast o braku podstaw do zastosowania art. 394 § 3 zdanie drugie k.c. przesądza brak ustalenia, aby niewykonanie umowy przedwstępnej nastąpiło wskutek okoliczności, za które żadna ze stron nie ponosi odpowiedzialności albo za które ponoszą odpowiedzialność obie strony. Ponadto Sąd odwoławczy nie zajmował się ustaleniem okoliczności sprawczych niewykonania umowy przedwstępnej, ponieważ przyjął brak legitymacji powódki do domagania się od pozwanego zawarcia umowy przyrzeczonej, a to w następstwie niewykazania przez powódkę skuteczności umowy cesji z dnia 7 lipca 2008 r. i nabycia w ten sposób przez powódkę statusu prawnego strony umowy przedwstępnej.

W tej sytuacji odwoływanie się przez stronę skarżącą do niepoczynionego przez Sąd ustalenia, iż to wyłącznie powód ponosi odpowiedzialność za okoliczności skutkujące niewykonaniem umowy przedwstępnej sprzedaży udziałów, wskazuje na próbę skarżącego zastosowania domniemania zaistnienia przesłanek niezbędnych dla dokonania subsumpcji art. 394 § 3 zdanie drugie k.c., który to zabieg nie może prowadzić do zasadności zarzutu niezastosowania tego przepisu.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c.